

EN KONTURTECKNING AF STOCKHOLMS POSTKONTOR 1854

*Efter ett föredrag i Stockholms postklubb 1890 af
Kontrollören Ad. Lundwall.*

*I Svenskt Postarkiv årgång 1893 återfinns en artikel, som
livfullt skildrar förhållandena vid Stockholms enda post-
kontor 1854.*

*Redaktionskommittén för Postryttaren har funnit att ar-
tikeln kan erbjuda uppgifter av intresse för en nutida läsare
och har därför beslutat att införa den i årsboken.*

*Artikelförfattare är kontrollören Adolf Lundwall i Stock-
holm. Lundwall, som var född 1835 och avlade studentexa-
men 1852, blev den 11 oktober samma år eo postexpeditör.
Han avlade kameraexamen 1856 och tjänstgjorde, förutom
i Postverket, även i bl a Kammarkollegium.*

*Stockholms enda postkontor var 1854 inrymt i det hus
där Postmuseum nu har sina lokaler. (Skans Torsten Nilsson
har i Postryttaren 1958 och 1960 redogjort för postmuseifas-
tighetens tillkomst och ombyggnader).*

*Den i artikeln omnämnda Mallénska gångposten fungerade
under åren 1838—1856.*

Ehuru de upptaga en god del af en människas lif, äro trettiosex år en försvinnande liten tidrymd då det gäller bestående institutioner, och der-
under åstadkoms i forna dagar föga ändring i de bestående förhållandena.
Hvad särskildt postverket beträffar, hade man stått och stampat på samma
ställe och åstadkommit föga förbättringar från drottning Kristinas till
konung Oscar I:s tid, då man ihågkommer att 200 år lågo mellan dessa
båda regenter och då man dermed jemför de olika förhållandena 1854 och
1890; men man var ej van vid bättre och det, som dugt i fars och farfars
tid, fick äfven duga för deras efterkommande.

I början af femtioalet tillkommo några nya faktorer, med hvilka man
måste räkna. Det förspordes att i utlandet fans något slags telegraf, som,
i olikhet med den brukliga optiska telegrafen, kunde användas både natt
och dag, både i klart väder och tjocka, och fastän Stockholms grosshan-

Kalendarium eller Post-Löjligheter;

*Samlade under resfärd med Stock-
holms Bref- och Gång-Post.*

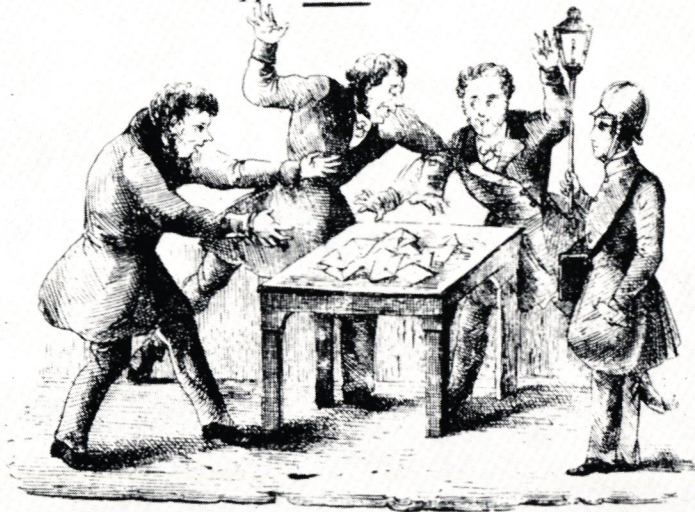
*Nörr- och Södermalms Post-runder,
Post-Taxar, och Taxa för Bref- och Pa-
ket-Posten inom Stockholms Stad;
jemte Beskrifning om Bref-Postens för-
sta upprinnelse.*

med en Lithographerad Titelsida.

A. K.

EMANUEL MALLÉN.

Julklapp till dem som vederbör!

"Rom! ska vi dela rofvet!!"

Från broschyr om Mallénska gångposten.

delssocietet i officiellt utlåtande fann den nya uppfinningen vara föga nödvändig för vårt land och i det stora hela en onyttig nyhet, så kom den dock till stånd på försök mellan Stockholm och Upsala, och i juli 1853 kunde allmänheten i Stockholm gratis utbyta åsigter med vänner och bekanta i Upsala, tills den från och med den 1 augusti samma år fick betala 12 skill. banko per telegram. Man hörde äfven talas om jernvägar, men den första svenska jernvägsbiten Örebro—Nora—Ervalla öppnades ej förr än år 1856, under det att arbetena för vestra stambanan togo sin början den 30 april 1855.

Efter dessa förutsända meddelanden skall jag anhålla att få öfvergå till mitt egentliga ämne: Stockholms postkontor, sådant det var år 1854. Jag har med flit valt detta år, emedan det ligger närmast före den stora revolution i postväsendet, som samtidigt med frimärkenas införande timade år 1855.

Stockholm på den tiden var i afseende på postala förhållanden föga likt våra dagars Stockholm. Man måtte bo hvar som helst, vid Norr-, Horns- eller Skanstull, hade man ett angeläget bref att besörja, var man tvungen att begifva sig till Lilla Nygatan, der postkontoret fans. En människovän vid namn Mallén hade visserligen inrättat en s k gångpost, som, efter anonsen »undertecknad börjar vid Oxtorget och går sedan på sned öfver Hörtorget», trafikerade de större gatorna. Postkarlarne, som voro iförda vapenrock och pickelhufva och buro en stor trälåda på magen, åtföljdes på Norr af Mallén och på Söder af hans hulda maka, hvilka skötte likviden och voro med posttaxor försedda. Vid hvarje hörn ringde karlarne i en medhafd klocka, och då framstörtade de på lur stående kunderna, som, utom porto, erlade en skilling banko för hvarje brefs forslande till postkontoret.

Malléns affär mördades av konkurrerande makter; de större kryddbodarne mottogo bref på samma villkor och sände dem med egna bud till postkontoret, men Mallén fick det egentliga dråpslaget år 1855, då frimärken och breflådor tillkommo.

För hvarje person, som ej anträffat gångposten, eller ej ville kontribuera till kryddbodarne, fans ingen annan råd än att gå till Lilla Nygatan och stå och trängas i postkontorets förstuga, om vintern skäligen kall och dragig, och i luckan i väggen inlemna sitt bref med tillhörande porto för inrikes bref af enkelt porto ($1\frac{1}{4}$ lod = 16 à 17 gr.) varierande mellan 3 skill. banko och 11 skill. banko (9 och 34 öre).

Luckan stängdes precis kl. 7 e m. Den, som efter den tiden hade bref att aflemna, fick gå in på kassa-kontoret och på underhandlingens och den kontanta afgiftens väg söka blifva af med det.

Postkontoret vid Lilla Nygatan 1863.

Det var ej då såsom nu, att om brefvet ej kom af ena dagen, så kom det åtminstone af följande dag, ty posterna afgingo ej så tätt då som nu. På den tiden fans det 151 postkontor i landet och till dem sändes från Stockholm post: om de lågo i vestra Sverige, måndagar och torsdagar, men om de lågo i södra eller norra delen af riket, tisdagar och fredagar, och på lördagar sändes snällpost till Helsingborg, Malmö och större orter, som lågo vid denna postlinie. Dessa medförde inga andra tidningar än Post- och inrikestidningen. Onsdagar afgingo inga större och på söndagar inga poster alls.

Alla bref, äfven de orekommenderade, upptecknades med adressatnamn å kartorna, ett göromål, som var ganska tidsödande. Vid sjetten expeditionspulpeten hade om tisdagar och fredagar två tjenstemän intet annat att göra än skriva kartorna till Göteborg och Upsala och det upptog hela tiden mellan kl 6 och 9 e m. Någon särskild rekommendationsdisk fans icke. På förmiddagen hade en kontorsskrifvare vakten och mottog då värdebrefven, men när vakten var slut måste de aflemnas vid den pulpet, som skulle expediera dem. Om ett kontorsbud hade sex värdebref att lemna, och olyckan ville att alla skulle expedieras af olika pulpeter, hade han således sex olika kontorsskrifvare att göra med. När klockan slog 6 e m, stängde vaktmästaren dörren till expeditionsrummet, sedan han förut ringt i en klocka, och de, som då voro inne, blefvo expedierade utan portförhöjning. Sedan dörrarne åter öppnats, började »flugorna», det vill säga 16 skill. bankos förhöjning för hvarje värdebref, som då inlemnades, och dessa voro ej få. Denna extra beskattning uppgick till rätt betydligt belopp och stegrades ännu mera efter kl 8 e m, då det utkräfdes 32 skill. banko i extra skatt för att få brefvet afsändt med dagens post.

Lokalen var densamma som nu användes för afgående afdelningen i staden. Åt gränden till var rummets ena sida afdelad i sex pulpeter med arbetsplats för fyra personer i hvardera. Belysningen utgjordes af talgljus, hvilka behöfde oupphörligen snoppas, och öfver stängslet mellan hvarje pulpet hängde en oljelampa, som ofta osade, men alltid dröp. Kallt var det så att det förslog, hvadan tjocka arbetskläder voro af behovet påkallade. Å rummets andra sida, vid fönstret åt gården, hade kontrollören, som äfven expedierade den utländska posten, sin plats, och det tillhörde honom att efter sitt eget protokoll samt uppgifter från de olika pulpeterna utröna, huruvida det i kassan influtna portot stämde med det, som för försändelserna bort erläggas, men aldrig kan jag påminna mig att det så gjorde utan betydligare jemkningar. Mellan kontrollören och pulpeterna hade brefsorterarne sina platser.

Postkontoret var itudeladt med en postmästare för hvardera af dess afdelningar: den för afgående och den för ankommande poster; och den

I postkontorets förstuga anslogs brevkartorna.

förre var äfven förvaltare af postkassan. Dessutom fans det en postinspektör, som hade uppsigt öfver postbefordringen inom länet och tillsyn öfver postverkets åkdon. Någon tidningsexpedition fans ej. Rättigheten att anskaffa tidningar åt landsortspostkontoren var fördelad på kontors-skrifvarne, hvilka mot åtnjutande af postförvaltarearvode emottogo pre-numeration på och expedierade tidningar, hvar och en till sin pulpets kontor.

Hela tidningsupplagan, såväl den för utgifningsorten som för postför-sändning afsedda, måste vara försedd med bevillningsstämpel, lämpad efter formatet, och hvarje sålunda stämplat tidnings- eller tidskrifts-exem-plar åtnjöt portofrihet under korsband från utgifningsorten.

Under pågående expedition af värdebref och andra försändelser måste nu utdelningen af aftontidningarne till de olika kontoren ega rum. Man

carshamns-Posten.

27 Mars.
1869.

ingar. För beredande de svenska fjöman att unde anhöriga hemsämbliwitt förordnad, att följande utländska städer, Alicante, Amsterdambao, Buenos-Ayres, benua, Gibraltar, Ham-songkong, Köpenhamn, ibeck, Malta, Marseille,

desa ofullkomlighetens foster äro af en öfvergående natur, enär en vunnen ny erfarenhets bättre wetande, har i sin makt att undanröja dem. Fel åter i de kyrkliga institutionernas lärobyggnader äro af en mera betänslig natur. Med anspråk på gudsåsprungen rätt gripa de djupa och följdrift in i det menstliga samfundssifwets inre andliga wäsende och sätta sin stämpel derpå. Till dessa siftnämnda fel torde med kläl få räknas det allmänna hierarkiska wäldet, historiskt bedömdt efter dess under feller öfwer werlden utbredda fruktansvärda kraftyttringar, för så widt det fortfarande kan hämta sin styrka och befogenhet af den kyrkliga theologiens hypotetiska dogmer.

Tidningsstämpel.

bör ungefär kunna tänka sig den luft, som fans i expeditiionslokalen: Efter ena väggen lågo skinnväskorna, ännu sura efter gårdagens regn eller snö; oljelampornas och talgljusens dofter blandade på ett behagligt sätt med utdunstningen af de färska tidningarne, nyss komna ur pressen. Och i en sådan atmosfer måste man arbeta. En parfym har jag dock glömt, nemligen lackoset. På den tiden skulle hvarje värdebref snörslås och, om det var på förhand förseglad, dessutom förses med fyra stora och tydliga postsigill; på 25 bref således 100 sigill, och 25 värdebref hörde ej till undantagen på en pulpet.

Kassaexpeditionen vid sekelskiftet.

Tjenstemännens aflöning var mest stäld på sportler. Lönen var så liten och den pension, som vid afskedstagandet kunde fås, var så klen, att kontorsskrifvarne måste qvarstå vid sina befattningar så länge de hade lifhanken i behåll. När de blefvo sjuka och orkeslösa, bortackorderade de sina platser, och både de sjelfva och vikarierna måste söka att lefva på inkomsterna. Första biträdet vid hvarje pulpet hade sin tienstgöring någorlunda betald; de två öfriga biträdena erhöello hvardera 16 skill. banko för tisdag och fredag och 12 skill. banko på måndag och torsdag för tienst-

göring från 6 till 9 på qvällen. Alla extra ordinarier aflönades af den kontorsskrifvare, som anlitade dem om hjälp.

Afdelningen för ankommande poster hade det ej synnerligen bättre; dess lokal var belägen der nu paketafdelningen i staden är inrymd. Man egde ingen visshet om när posterna kunde komma, och som ingen telegraf fans till, visste man ej ens när södra posten hade passerat Södertelje. Under svåra väderleksförhållanden, menföre eller annat dåligt väglag, kunde tjänstemännen nära på hela dygnet få vänta på posten, ovissa om när den skulle anlända och hvarje ögonblick lyssnade att få höra posthornets ljuf-liga låte klinga mellan väggarne på Munkbrogatan.

Några ordinarie brefbärareturer funnos naturligtvis ej; brefven utsändes allt som posterna anlände, och så fick allmänheten mot lösen af 1 skill. banko emottaga de lifligt efterlängtade nyheterna från vänner och fränder. Att lokalbref under sådana förhållanden ej funnos till, är en sjelffallen sak. Värdebrefven skulle af mottagarne personligen eller genom befullmäktigadt ombud uttagas, och brefbärarne hade ej skyldighet att sådana hembära. Derföre lemnades dem fullmakter från de korrespondenter, som hade betydligare post, och skaffade de sig rätt bra inkomster på detta sitt tillmötesgående. Allt, i stort som smått, var bygdt på sportler och handtryckningar; tjensten blef en bisak och biinkomsterna hufvudsaken.

Paketsändningen var föga ordnad och paketportot särdeles högt. Paket kunde endast sändas till några få orter. På 1850-talet var det om vintern så dyrt att anlita postverket för paketsändelser till Upsala och norrderom belägna orter, att nästan all paketsändning skedde genom att anlita norrländska fogelbönder, som anträffades å Hötorget, och som å sin hemresa levererade försändelserna till vissa handlande i städerna, der paketen sedan fingo hemtas.

Om man jemför nuvarande postala förhållanden med dem jag här sökt skildra, måste man ovilkorligen erkänna att de flydda 36 åren åstadkommit underverk.

För den, som varit med om att tillämpa alla de efter hvarandra utgångna föreskrifter, som ordnat postverkets nuvarande förhållanden och omgjort Stockholms postkontor till ett embetsverk för sig, ehuru hoplänkadt med och lydande under verkets styrelse, för honom finnes ej annat än uttryck af belåtenhet med att han fått vara med att »göra historia» och i sin ringa mån medverka vid en af de största reformer, som inom något svenskt embetsverk egt rum.